

Büyükyurt Köyündeki (Niksar-Tokat) tarihi ahşap mezarların ve caminin dendrokronoloji yöntemleriyle tarihlendirmesi

Ünal Akkemik^{1,*} , Hakan Çelik¹

¹*İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Botaniği Anabilim Dalı, 34473 Bahçeköy-Sarıyer/İstanbul*

Sorumlu yazar: uakkemik@istanbul.edu.tr

Özet

Tokat-Niksar-Büyükyurt Köyü'nde, dönemleri ve kimlere ait oldukları bilinmeyen, ahşap çantı tekniği ile yapılmış 20 mezar bulunmaktadır. Makalenin amacı bu mezarlardan ve tabelasında 1935 yılında yapıldığı belirtilen ahşap camiden örnekler alınarak hangi dönemlere ait olduğunu dendrokronoloji yöntemleriyle belirlemektir. Köy camisi ile 11 mezardan toplam 26 örnek alınmış ve tarihlendirme çalışmaları yapılmıştır. Köy camisinin tabelasında 1935 yazmasına rağmen temelindeki ahşaplar 1906 yılına tarihlendirilmiştir. Tarihi mezarların da 1870-1950 dönemi aralığına ait olduğu belirlenmiştir. Köy muhtarı tarafından 19.yüzyılın ikinci yarısında yayla olarak kullanıldığı belirtilen yerin, yerleşimin bütün yıla yayılmasıyla köy haline geldiği belirtilmiştir. Bu mezarların da yayla olarak kullanıldığı ve sonrasında da bir süre yapılmaya devam ettiği sonucuna varılabilir. Tarihsel değeri bulunan bu mezarların yapım tekniği ile sosyolojik ve antropolojik açıdan araştırılması gereklidir.

Anahtar kelimeler: Niksar, ahşap mezar, çantı tekniği, tarihi mezar.

Using dendrochronology methods dating of historical wooden graves and the mosque in Büyükyurt Village (Niksar-Tokat)

Abstract

In Büyükyurt Village of Niksar city of Tokat province, there are 20 graves which are not known to which period and to whom they belong and made with the wooden Çantı technique. The aim of the paper is to determine which periods they belong to by dendrochronology methods by taking samples from the graves and the mosque made in 1935. A total of 26 samples were taken from the village mosque and 11 graves and dated. Although the building date of the village mosque is 1935 on the signboard, the woods from the base of the mosque are dated to 1906. It has been determined that these historical graves belong to the period of 1870-1950. It is stated that the area was used as a plateau in the second half of the 19th century. According to the information given by the village headman, due to spreading the life in the plateau through the year, it was turned to the village. It can be concluded that the graves were built first in the plateau time and continued to be built for a while afterwards. It can be suggested that these historical graves should be studied in terms of construction technique, sociology and anthropology.

Key words: Niksar, wooden grave, Çantı technique, historical grave

Giriş

Dendrokronoloji, ağaçların yıllık halkalarına dayanarak tarihi yapılardan sanat tarihi objelerine kadar değişik ortamlarda kullanılan ahşapların tarihlendirmesine olanak sağlayan bilim dalıdır. Bu alanda ülkemizin değişik bölgelerinde çok sayıda tarihlendirme (Kuniholm, 2000; Akkemik ve Dağdeviren, 2004; Akkemik ve Güzel, 2004; Akkemik ve Köse, 2010; Akkemik ve diğ., 2004, 2019) yapılmıştır.

Kültürel değişim ve gelişimleri, insan-doğa ilişkilerini ve tarihsel olayları daha iyi anlayabilmek için önemli sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Kastamonu-Pınarbaşı köylerinde bulunan ahşap cami ve yapılar 19.yüzyılın farklı dönemlerine tarihlendirilmiş (Akkemik ve Güzel, 2004). Tokat ve Amasya-Merzifon'da bulunan tarihi yapılardan Bedesten 1424-25, Deveciler Hanı 1488-89, Gülbahar Hatun Külliyesi 1485-86 ve Merzifon Bedesteni 1671-72 yıllarına tarihlendirilerek yapım yılları belirlenmiştir (Akkemik ve Köse, 2010). Diğer yandan, özellikle müzik aletlerinin yapım dönemleri de çalışılmış ve 19. ve 20.yy müzik aletlerinden keman ahşap orijinlerinin Avrupa (Akkemik ve diğ., 2016; Doğan, 2018) kemençelerin de yerli olduğu belirlenmiştir (Doğan, 2018).

Yıldırım Altun (2020), yapısal ahşapların, tarihi binalar, camiler, kiliseler, mezarlar gibi birçok alanda görüldüğünü, örnek olarak da Ankara'nın Polatlı ilçesinde Frig dönemine ait Gordion arkeolojik alanındaki Midas Tümülüsü mezar odasında, Simpson (2010) tarafından elde edilen bulgulara göre çam, sedir ve ardıç olmak üzere 3 farklı ağacın kullanıldığını belirtmiştir. Ahşap kullanımında çantı tekniği binlerce yıldan bu yana tercih edilen bir uygulama olup özellikle ormanlık alanlara yakın yerleşim yerlerinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Gürsoy (2012) MÖ 8.-7.yüzyıllara tarihlenen Şilikti Baygetöbe kurganının (Doğu Kazakistan) mezar odası ana zemin üzerine kalaslarla çantı tekniğiyle kulübe şeklinde inşa edildiğini belirtmiştir. Benzer bir dönemde MÖ 740'lı yıllara tarihlenen Midas Tümülüsünde de benzer bir ahşap çantı tekniği göze çarpmaktadır. Bunlar dışında Ahşap çantı tekniği (Karpuz, 1987; Bayhan, 2005; Can, 2007; Dolu, 2015) başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere ormanlık alanlara yakın yerlerde ahşap yapıların inşasında yüzlerce yıldan bu yana kullanılmıştır.

Çantı tekniği ahşap yapılarda binlerce yıldan bu yana kullanılan bir teknik iken (Karpuz, 1987; Bayhan, 2005; Can, 2007; Dolu, 2015), mezar yapımında kullanımı çok nadirdir (Yıldırım Altun, 2020). Niksar-Büyükyurt Köyü'nde, bu teknik kullanılarak yapılmış olan mezarlar bulunmaktadır. Bunların yılları ve kimlere ait oldukları bilinmemekte ve birbirinden çok farklı dönemlere ait olduğuna ilişkin söylenceler dile getirilmektedir. Makalenin amacı, ahşap çantı tekniği ile yapılmış olan bu mezarlardan örnekler alınarak hangi dönemlere ait olduğunu dendrokronolojik yöntemlerle belirlemektir.

Materyal ve yöntem

Tokat-Niksar-Büyükyurt Köyü'nde (Şekil 1) halen aktif olarak kullanılan mezarlıkta yaklaşık 20 tane, ahşap çantı tekniği ile yapılmış, bazıları oldukça iyi durumda bazıları da dağılmaya başlamış mezar bulunmaktadır (Şekil 2). Bu mezarların hangi döneme ve kimlere ait oldukları bilinmemektedir. Örnek alınan mezarlara birer numara verilmiş ve arazideki yaklaşık yerleri bir krokide belirtilmiştir (Şekil 3).

Şekil 1. Ahşap mezarların bulunduğu Büyükyurt Köyünün ülkemizdeki yeri.

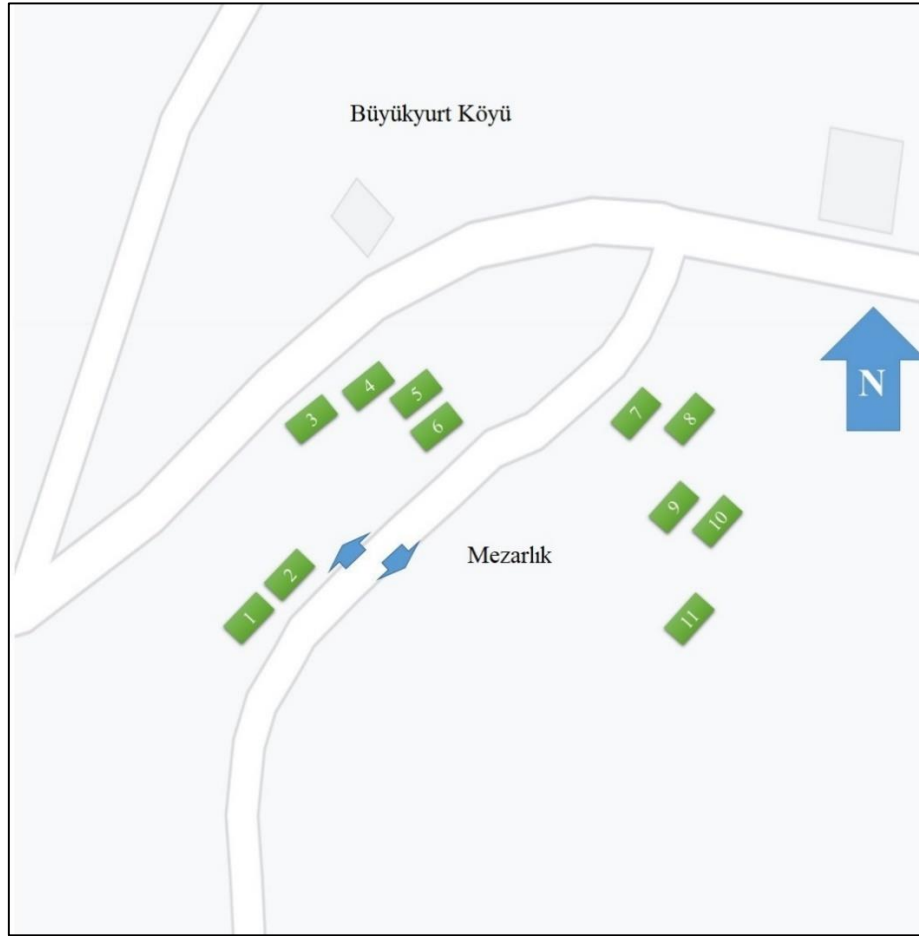
Bu mezarlarda kullanılan ahşaplardan çevresi yontulmamış ya da en dış halkasına benzeyen kısımların olduğu ahşaplardan, her mezardan 2 adet olmak üzere tekerlek şeklinde örnekler alınmıştır (Şekil 2). Toplamda 11 tanesinden motorlu testere ile 22 ahşap örneği alınmıştır.

Mezarlara ek olarak, yapım yılının 1935 olduğu belirtilen ahşap camiden de (Şekil 4) 4 örnek alınarak ahşapların kesim dönemleri incelenmiştir. Alınan 26 örnek üzerindeki tüm tanı ve tarihlendirme çalışmaları İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Botaniği Anabilim Dalı'nda bulunan Odun Anatomisi ve Yıllık Halka Araştırmaları Laboratuvarında gerçekleştirilmiştir.

Şekil 2. Büyükyurt Köyünde bulunan ahşap mezarlardan bazıları ve örnek alınması

Yıllık halka analizlerinden önce alınan örnekler üzerinde cins/tür tanıma işlemi yapılmış ve hepsinin Akmeşe grubuna ait olduğu belirlenmiştir. Bu grupta yer alan örneklerde yıllık halka sınırı belirgin, odunu halkalı traheli, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş ani olup yaz odunu traheleri sık ve alev dili şeklindedir. Öz ışınları ise 1-2 ve çok sıralıdır (Akkemik ve Yaman, 2012). Bu özelliklerin tamamı tarihlendirme yapılan tüm örneklerde görülmüştür. Mezarlık alanı, sapsız meşe (*Quercus petraea* (Matt.) Liebl) ormanından kalan ağaçlık bir alandır (Şekil 2). O nedenle, mezar yapımında kullanılan Akmeşe ağaçlarının, sapsız meşe olma olasılığı çok yüksektir. Yıllık halka analizleri için öncelikle örneklerin enine yüzeyleri düzeltilmiş ve yıllık halkalar belirgin hale getirilmiştir. Özden çevreye doğru 10 yıllık seksiyonlara ayırdıktan sonra LINTAB-TSAP Ölçüm Sistemi yardımıyla yıllık halka genişlikleri her bir örnek için iki yönlü olarak ölçülmüş ve her bir örnekten karşılıklı iki adet yıllık halka serisi elde edilmiştir.

Şekil 3. Büyükyurt Köyü Mezarlığında örnek alınan mezarların yaklaşık yerleri (ölçeksiz kronoloji)

Yıllık halka serilerinin karşılaştırılması için TSAP Programında kendi içlerinde tarihlendirme yapılmış ve yüksek uyumlar elde edilmiştir. Akmeşe ağaçlarından, Akkemik ve Köse (2010) tarafından oluşturulan ve 1684-2005 yıllarını kaplayan referans kronoloji üzerinde her bir mezar tek tek tarihlendirilmiştir. Referans kronoloji, Tokat ili Almus ilçesi ormanlarından oluşturulmuş ve Tokat'taki tarihi ahşap yapıların tarihlendirilmesiyle güçlendirilmiş bir Akmeşe kronolojidir ve oluşturulan tüm bireysel kronolojiler ana kronoloji ile başarılı bir şekilde tarihlendirilmiştir.

Tarihlendirilen mezarlara (M kodlu örneklere) ve camiye (NBC kodlu örneklere) ait bireysel yıllık halka serilerinin tamamı bir dosyaya kaydedilmiş ve COFECHA Programında hem ölçümlerin kalitesi hem

de örneklerin yerlerinin doğruluğu kontrol edilmiştir. Analizlerde önce ölçüm dosyaları sonraki aşamalarda da standart kronolojiler kullanılmış ve mezarlar ile caminin tarihlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4. a) Büyükyurt Camisi, b)Örnek alınan taban kısmındaki ahşaplar, c) Caminin tabelası

Bulgular

Büyüküyük Köyü Camisinden alınan 4 örnekten 3'ü tarihlendirmede kullanılabilmiş ve bunların tarihlendirmesi sonucuna göre ağaçlar 1906 yılında kesilmiştir (Tablo 1 ve 2; Şekil 5).

Tablo 1.COFECHA Programından elde edilen korelasyon katsayıları

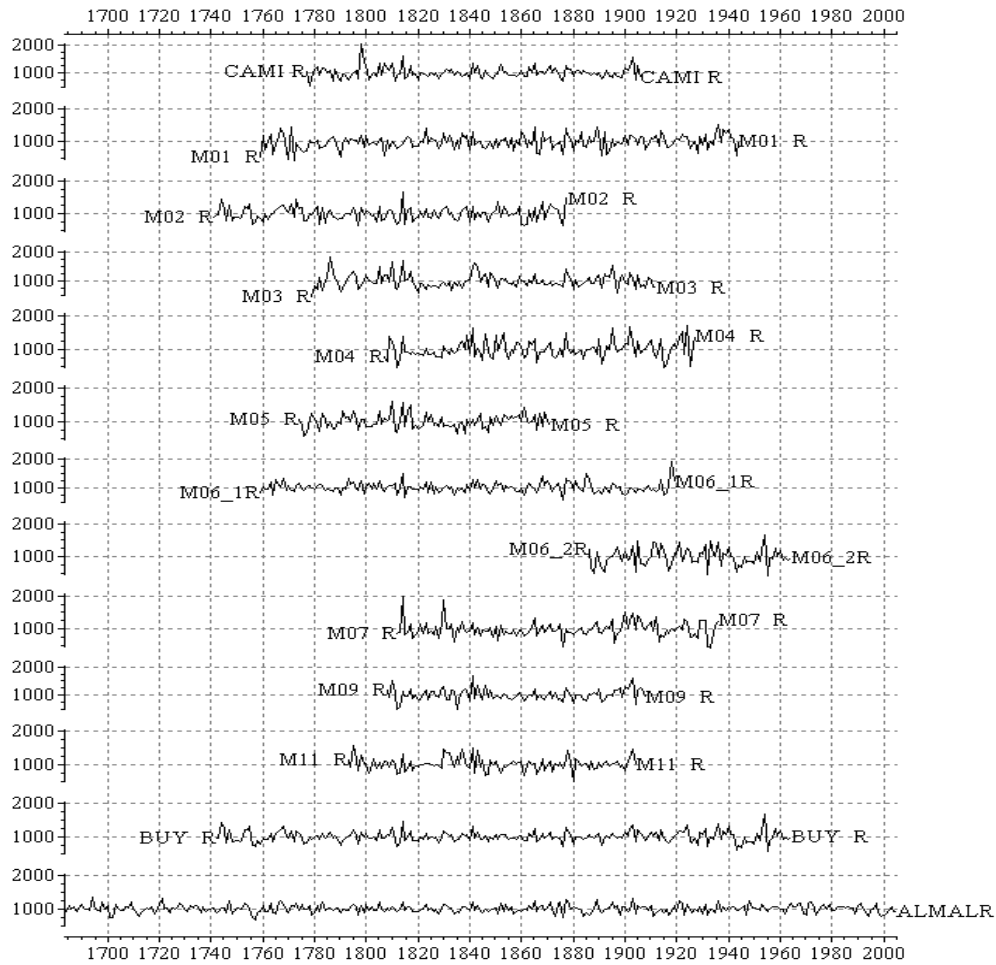
Seri No	Seri Adı	Kapladığı Yıllar	1725	1750	1775	1800	1825	1850	1875	1900	1925
			1774	1799	1824	1849	1874	1899	1924	1949	1974
1	M01_1A	1756 1934		.28A	.29B	.50	.55	.56	.70	.56	
2	M01_1B	1756 1942		.53	.51	.45	.39	.60	.63	.55	
3	M01_2A	1814 1944				.43	.42	.61	.68	.65	
4	M01_2B	1813 1936				.53	.56	.59	.48	.30A	
5	M02_1A	1739 1870	.48	.47	.68	.65	.53				
6	M02_1B	1739 1838	.51	.53	.64	.69					
7	M02_2A	1761 1878		.42	.66	.75	.59	.62			
8	M02_2B	1759 1865		.13B	.35	.63	.52				
9	M03_1A	1777 1911			.40	.42	.35	.39	.42		
10	M03_1B	1776 1912			.41	.31A	.29A	.49	.44		
11	M03_2A	1843 1908					.33	.36	.46		
12	M03_2B	1843 1905					.49	.49	.44		
13	M04-1A	1805 1927				.60	.61	.65	.70	.66	
14	M04-1B	1817 1926				.46	.44	.56	.48	.50	
15	M05-1A	1770 1871		.50	.52	.46	.21B				
16	M06_1A	1757 1895		.28A	.41	.47	.33	.34			
17	M06_1B	1757 1919		.51	.50	.58	.47	.51	.44		
18	M06_2A	1884 1963							.52	.71	.77
19	M06_2B	1889 1964							.54	.65	.76
20	M07-1A	1826 1936					.46	.31A	.45	.54	
21	M07-1B	1826 1926					.46	.62	.67	.59	
22	M07_2A	1810 1922				.56	.44	.40	.37		
23	M07_2B	1810 1932				.42	.37	.22A	.28B	.40	
24	M09-1A	1806 1907				.42	.45	.71	.78		
25	M09-1B	1806 1908				.49	.46	.49	.58		
26	M11-1A	1796 1904			.64	.58	.43	.42	.45		
27	M11_1B	1791 1904			.54	.52	.32A	.30A	.30A		
28	NBC1A	1837 1905					.63	.52	.52		
29	NBC1B	1837 1906					.41	.33B	.37B		
30	NBC2A	1776 1895			.63	.72	.60	.63			
31	NBC2B	1776 1893			.45	.55	.46	.41			
32	NBC3A	1807 1906				.52	.39	.53	.55		
33	NBC3B	1807 1906				.55	.52	.63	.68		
Ortalama			.49	.41	.51	.53	.45	.49	.52	.55	.77

Yıllık halka çalışmalarında, 11 mezardan 8 ve 10 nolu mezarların tarihlendirilmesi yıllık halka sayısının yeterli olmaması nedeniyle gerçekleştirilememiş, kalan 9 mezarın yapım dönemleri tarihlendirilmiştir (Tablo 1 ve 2; Şekil 5). Tablo 1'de mezarlardan (M) ve camiden (NBC) alınan örneklerin COFECHA programından elde edilen ortalama ile ilişkilerini gösteren, segmentlere göre korelasyon katsayıları verilmiştir. Bu katsayılar genel olarak anlamlı olup örneklerin kapladığı yıl aralığında bireysel kronolojilerin yerlerinin doğru olduğunun da bir göstergesidir.

Mezarların örnekleri genellikle işlenmiş ve etrafı yontulmuş olduğundan, olası en dış halkasının olduğu kısımlardan örnekler alınmıştır. Bu örneklere göre 5 nolu mezar 1871 yılı ile en eskisidir. 2 nolu mezar 1878 ve en son yapılan mezarın da 1 nolu mezar olduğu 1944 yılına tarihlendiği tespit edilmiştir (Tablo 1). Böylece mezarlar geniş bir aralığa tarihlendirilmiştir.

Tablo 1. Tarihlendirme sonuçları. Kronolojilerin uzunlukları, referans kronoloji ile uyum yüzdesi (EUY), referans kronoloji ile korelasyon katsayılarının T değerleri (TV, TVBP ve TVH), crossdating index (eşleştirme indeksi), kronolojilerin kapladığı yıllar ve tarihlendirme sonuçları.

	Kronoloji uzunluğu	EUY	TV	TVBP	TVH	CDI	Kapladığı yıllar	Tarihlendirme
Büyüküyük	130	65***	5,6	5,7	6,9	41	1777-1906	1906
1.Mezar	186	71***	7,3	7,6	8,1	55	1759-1944	1944
2.Mezar	138	69***	8,1	7,7	8,8	57	1741-1878	1878
3.Mezar	134	60**	4,5	4,9	3,5	25	1779-1912	1912
4.Mezar	121	69***	5,8	5,4	5,9	39	1807-1927	1927
5.Mezar	98	62**	2,8	3,1	4,0	22	1774-1871	1871
6.Mezar	161	63***	4,1	5,0	6,1	35	1759-1919	1919
6.Mezar	79	69***	3,1	4,2	4,9	31	1886-1964	1964
7.Mezar	125	70***	6,4	6,9	7,9	51	1812-1936	1936
8.Mezar	-	-	-	-	-	-	-	-
9.Mezar	101	66***	4,2	4,3	4,0	27	1808-1908	1908
10.Mezar	-	-	-	-	-	-	-	-
11.Mezar	112	66***	4,1	4,1	4,0	27	1793-1904	1904
Ortalama	224	71***	10,2	10,6	10,9	77	1741-1964	

Şekil 5. Cami ve mezarlardan alınan örneklerin residual kronolojilerinin kapladığı yıllar, bunların ortalaması ve referans kronoloji (ALMALR)

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma ile Niksar-Büyükyurt Köyündeki 11 tarihi mezardan 9'unun ve köyün ahşap camisinin tarihlendirmesi gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Mezarların genel olarak yapım dönemleri belirlenirken 6 nolu mezarda birinci örnek 1919 yılına, ikinci örnek de 1964 yılına tarihlenmiştir. Bu mezarın yılının diğer mezarlarla benzer dönem olarak 1919 yılı olabileceği, 1964'ten sonra da bir onarım geçirmiş olabileceği düşünülmektedir. Çünkü mezarlıkta ahşap mezarlar, taş mezarlar ve son dönemdeki mermer mezarlar olmak üzere üç ayrı mezar tipi bulunmaktadır. Mezarlıkta 1960'lı yıllardan itibaren taş ve mermer mezarların olmasından dolayı ahşap çantı tekniği ile yapımların 1950'lerden itibaren terk edildiği düşünülebilir ve o nedenle de 1964 yılına tarihlenen örneğin bir onarım olma olasılığının yüksek olduğu değerlendirilebilir.

Ahşap çantı tekniği ile yapılmış olan bu tarihi mezarlar 1870-1950 dönemi aralığına tarihlenmiştir. Büyükyurt Köyü muhtarı tarafından verilen bilgilere göre Büyükyurt Köyü, 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20.yüzyılın başlarında Büyükyurt Yaylası olarak kullanılmış ve sonrasında evlerin yapılmasıyla birlikte yerleşim bütün yıla yayılarak köy haline gelmiştir. Ahşap çantı tekniğiyle yapılan mezarların da tarihi yayla olarak kullanıldığı ve hemen sonrasındaki döneme denk gelmiştir. Köy yerleşiminden itibaren de taş ve mermer mezarlara dönülmüştür. Ahşap mezarların yayla kültürünün bir parçası olarak da incelenmesi, yörenin kültürel geçmişine katkı sağlayacaktır.

Yaptığımız araştırmalarda bu mezarlara ilişkin herhangi bir bilgi ve makaleye rastlanamamıştır. Gözlem ve değerlendirmelerimiz; tarihsel değeri bulunan bu mezarların yapım tekniği ile sosyolojik ve antropolojik açıdan daha detaylı bir şekilde araştırılması gerektiği sonucuna ulaştırmıştır.

Diğer yandan, köy camisindeki ahşapların kesim yılı ile cami yapım tabelası arasında 30 yıla yakın bir fark çıkmıştır. Dendrokronolojik analizler ahşapların kesim yıllarına, hatta kabuklu örneklerde mevsimlerine kadar hassasiyette sonuç verebilmektedir. Büyükyurt Köyü Camisinde de, en son halkası bulunan örneklerde, ilkbahar odunu oluşmuş yaz odunu oluşmamış olması nedeniyle ağaçların ilkbahar - yaz arasında kesildiği değerlendirilmiştir. 1906 yılına tarihlendirilen bu örnekler caminin temel kısmında kullanılmıştır. Temel kısımlarındaki ahşap malzemenin değişme olasılığı genellikle çok düşük olduğundan bunlar genellikle yapım dönemlerine aittir. O nedenle, köyde halen kullanılmakta olan ahşap caminin tabelasında 1935 yazmasına rağmen temel kısmından alınan örneklerle caminin 1906-1907 yıllarında yapılmış, 1935 yılında da onarım geçirmiş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Teşekkür

Örneklerin alınmasında katkı sağlayan Büyükyurt Köyü Muhtarı Sayın Erol Çabuk ile biyoloji öğretmeni Sayın Umut Tunç ve Niksar Belediye Başkanlığı Etüt Proje Müdürü Sayın Danişment Hüseyin Şahin'e teşekkürlerimizi sunarız.

Yararlanılan kaynaklar

Akkemik, Ü. and N. Dağdeviren. 2004. Using Dendrochronological Methods to Date the Wooden Materials Used in Balkapanı Han, İ.Ü.Or. Fak. Dergisi 54 (1): 45-53

Akkemik, Ü., Köse, N., Wazny, T., Kızıltan, Z., Öncü, Ö.E., 2019. Dating and dendroprovenancing of the timbers used in Yenikapı historical jetty (İstanbul, Turkey). Dendrochronologia 57 (2019) 125628

Akkemik, Ü. and S. Güzel, 2004. Kastamonu civarındaki bazı ahşap yapıların dendrokronolojik yöntemlerle tarihlendirilmesi, Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi. 5 (1): 65-71

Akkemik, Ü., B. Aytuğ and S. Güzel, 2004. Archaeobotanical and dendroarchaeological studies in the Ilgarini Cave, Pınarbaşı-Kastamonu, Turkey. Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 28 (1): 9-17

Akkemik, Ü., Köse, N., 2010. With dendrochronology methods determining of construction dates of some important historical buildings in Tokat and its environ. Journal of Faculty of Forestry, İstanbul University (JFFIU) 60 (2), 7–16.

Bayhan, A. A. 2005. Ordu/İkizce'den Bir Ahşap Camii: Laleli (Eski) Camii", Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S. 14, Erzurum, ss. 1-22.

Can, Y. 2007. Samsun'da Bulunan İki Önemli Ahşap Eser Gökçeli ve Bekdemir Camileri", Geçmişten Geleceğe Samsun 2. Kitap, Samsun, ss. 509-527.

Dolu, Y. B. 2015. Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler. Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Kocaeli: Kocaeli Belediyesi Yayını, s.1685-1701

Gürsoy, M. 2012. Doğu Kazakistan Tarbagatay yamacındaki Şilikti Baygetöbe kurganı. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 1/3: 40-54.

Karpuz, H. 1987. Halk Mimarimizde Ahşap Yığma 'Çantı' Yapılar. III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: Başbakanlık Basımevi, Cilt:5, s.165-181

Kuniholm, P.I., 2000. Dendrochronologically dated ottoman monuments, A Historical Archaeology of the Ottoman Empire: Breaking New Ground, edited by Uzi Baram and Lynda Carrol. Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York

Simpson, E. 2010. Gordion wooden objects. Cilt 1: The Furniture from Tumulus MM. Series: Culture and History of the Ancient Near East, Volume: 32. ISBN: 978-90-04-16539-7

Yıldırım Altun, C. 2020. Ahşap eserlerin kullanım alanlarının sınıflandırması. Akademik Sanat Dergisi. 5 (10): 1-18.

Dergiye Başvuru Yapıldığı Tarih: 25.09.2021

Kabul Edilme Tarihi: 04.12.2021